

PARALELE
FOLKLOR, LITERATURA, KULTURA

KULTURA STUDENCKA

Z badań folklorystycznych
na Uniwersytecie
Mikołaja Kopernika

KULTURA STUDENCKA

Z badań folklorystycznych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika

pod redakcją
Violetty Wróblewskiej

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2015

Recenzent
Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska

Redaktor wydawniczy
Ewelina Gajewska

Projekt okładki
Tomasz Jaroszewski

Na okładce: rekonstrukcja ludowego obrzędu kołędowego – herody (14.01.2010, Collegium Maius)
w wykonaniu Koła Naukowego Folklorystów UMK. Fot. Justyna Wróblewska

Printed in Poland
© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2015

Publikacja dofinansowana przez
Samorząd Studencki Wydziału Filologicznego UMK

ISBN 978-83-231-3188-5

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersytetu MIKOŁAJA KOPERNIKA
Redakcja: ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń
tel. +48 (0) 56 611 42 95, fax +48 (0) 56 611 47 05
e-mail: wydawnictwo@umk.pl
Dystrybucja: ul. Reja 25, 87-100 Toruń
tel./fax: +48 (0) 56 611 42 38, e-mail: books@umk.pl
www.wydawnictwoumk.pl

Wydanie I
Druk: Drukarnia Wydawnictwa Naukowego UMK
ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń

Spis treści

Violetta Wróblewska, <i>Czy warto badać kulturę studencką na UMK?</i> <i>Wprowadzenie</i>	9
Iwona Murawska, <i>Z dziejów kultury (na) UMK w Toruniu</i>	23
Elwira Wilczyńska, <i>Folklor studencki – charakterystyka zjawiska</i>	41
Tomasz Dalasiński, <i>Inskrypcje studenckie w przestrzeni akademickiej w perspektywie teorii znaków istnienia</i>	59
Anna Kmieć, <i>Oswajanie przestrzeni uniwersyteckiej przez studentów. Analiza zjawiska na wybranych przykładach</i>	71
Aleksandra Stolarczyk, <i>„Konsultant miał rzymskie wakacje, a rycerz zawalczył notę” – kilka uwag o gwarze studenckiej</i>	89
Agnieszka Straburzyńska-Glaner, <i>Stereotypowy obraz studentów UMK. Historia w obrazkach</i>	101
Roksana Sitniewska, <i>„Człowiek, który potrafi odnaleźć sens w czymś, co sensu w ogóle nie ma”, czyli stereotyp studenta filologii polskiej ...</i>	125
Olga Zadurska, <i>Magiczne sposoby zaliczenia egzaminu – rzecz o przesądach toruńskich studentów</i>	141
Agnieszka Gnatowska, <i>Anegdota jako integralna część kultury studenckiej</i>	161
Małgorzata Kowalska, <i>Wspomnienia i anegdota absolwentów UMK jako świadectwa codzienności</i>	183
Bartłomiej Oleszek, <i>Juwenalia jako kompleks performansów ludycznych</i>	205
Zofia Spandowska, <i>Hubert Bąk, Toruńskie kluby oczami studentów</i>	235
Spis fotografii	253

KULTURA STUDENCKA
Z badań folklorystycznych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika
pod redakcją V. Wróblewskiej
Toruń 2015

VIOLETTA WRÓBLEWSKA

Czy warto badać kulturę studencką na UMK? Wprowadzenie

Po raz pierwszy z terminem „folklor studencki” zetknęłam się na seminarium magisterskim prowadzonym przez prof. Jana Mirosława Kasjana w 1991 roku. Wśród proponowanych przez Profesora tematów prac znalazł się jeden, który zaintrygował wszystkich, a mianowicie „Folklor studentów UMK”. Zainteresowanie słuchaczy wzrosło, gdy dowiedzieliśmy się, że chodzi o studenckie anegdoty, dowcipy, przesady, przysłowia i inne formy kultury nieoficjalnej żaków, ale osłabło, gdy okazało się, że dokonanie opisu wymienionych zjawisk wiąże się z koniecznością pozyskania materiałów w trakcie badań terenowych. Ostatecznie przeprowadzenia wywiadów i ankiet podjęła się jedna z seminarzystek – Jolanta Kruk, która z racji zamieszkiwania w akademiku miała większy kontakt z przedstawicielami różnych kierunków i roczników. W wyniku jej żmudnych badań powstała w 1993 roku praca magisterska *Folklor studentów UMK*, zawierająca bogaty materiał egzemplifikacyjny. Zebrane i opisane przez Kruk przykłady folkloru możemy poznawać również dziś za sprawą dostępnego egzemplarza, zachowanego w archiwum prac magisterskich i doktorskich napisanych pod kierunkiem prof. Kasjana, znajdującego się w Zakładzie Folklorystyki i Literatury Popularnej na Wydziale Filologicznym UMK w Toruniu, a utworzonym dzięki zbiorom przekazanych przez Rodzinę Profesora.

Rozprawa sprzed 20 lat, poświęcona folklorowi studentów naszej uczelni, stała się pośrednią inspiracją dla Koła Naukowego Folklorystów, działającego na Wydziale Filologicznym UMK od 1999 roku (od 2009 roku pod moim kierunkiem), do kontynuacji badań nie tylko nad nieoficjalną twórczością słowną żaków, ale szerzej – nad antropologicznie rozumianą kulturą studencką. Zaczęto więc pozyskiwać różnymi metodami (wywiady, rozmowy, obserwacje uczestniczące, lektura wpisów na forach internetowych, ankiety bezpośrednie i zapośredniczone elektronicznie) materiał, który w odczuciu badających i badanych należał bezdyskusyjnie do kultury studenckiej. Świadczył o tym fakt, że tematycznie i/lub sytuacyjnie wiązał się z procesem studiowania w znaczeniu merytorycznym (zdobywanie wiedzy w określonym procesie dydaktycznym – wykłady, konwersatoria, laboratoria, a następnie jej weryfikacja – egzaminy, kolokwia, zaliczenia) i obyczajowym (mieszkanie w akademiku bądź wynajętym mieszkaniu, uczestnictwo w studenckich zabawach, aktywność w kołach naukowych i artystycznych). Wśród pozyskanych źródeł prym wiodły opowieści dotyczące wskazanych zagadnień (różnego typu legendy miejskie i anegdoty o studiowaniu), w drugiej kolejności opisy działań stanowiących formy osvajania studenckiego świata za sprawą schematów poznawczych (stereotypy, utarte formy językowe), gestów magicznych (zachowania przesądne) i działań symbolicznych (dekorowanie oraz oznaczanie wnętrz uczelnianych i mieszkalnych), a także różne formy zabawy (juwenalia, imprezy w klubach studenckich).

Efekty analiz wyników przeprowadzanych ankiet, wywiadów i rozmów początkowo prezentowano w czasie spotkań członków Koła, jak również na dwóch uczelnianych sesjach naukowych – „Współczesny folklor Torunia” (31 marca 2010 roku)¹ oraz „Folklor i kultura studentów UMK” (7 grudnia 2011 roku). Ostatecznie postanowiliśmy przygotować monografię naukową, zatytułowaną *Kultura studencka. Z badań folklorystycznych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika*, na którą składają się ma-

¹ Materiały z sesji zostały opublikowane w pracy: *Toruń tam i z powrotem. Szkice z antropologii miasta*, red. A. Trapszyc, V. Wróblewska, Toruń 2011. O kulturze studenckiej znajdziemy informacje w artykułach: V. Wróblewska, *Głos „młodych gniewnych”, czyli współczesny folklor Torunia*, w: tamże, s. 83–98; M. Zaremba, *O czym się plotkują w mieście Kopernika? Toruńskie legendy miejskie*, w: tamże, s. 147–156.

teriały niepublikowane, a odnoszące się do zjawisk współczesnych². Tym samym scharakteryzowane przez członków Koła formy aktywności młodzieży wpisują się w istniejący na naszej uczelni nurt badań lokalnej społeczności akademickiej. Na licznych wydziałach powstają bowiem prace licencjackie i magisterskie o różnych wymiarach kultury (na) UMK³, studenci pisują do czasopism artykuły o życiu kulturalnym swych rówieśników⁴, powstają także liczne wspomnienia absolwentów⁵ i prace naukowe na ten temat⁶.

Tytułowe pojęcie – „kultura studencka” – w niniejszej monografii jest odnoszone przede wszystkim do współczesności, głównie do okresu potransformacyjnego. Jednak w dotychczasowych pracach na ten temat

² Grzegorz Dziamski sugeruje zastąpić termin „kultura studencka” terminem „subkultura studencka” jako niemającym konotacji PRL-owskich, a więc nieodnoszącym się do czasów, w których wskazana nazwa dotycząca zdecydowanie dawniejszych zjawisk z życia studenckiego powstała, a do tego obejmującym bardziej nieformalne sposoby działania studentów. Zob. G. Dziamski, *Kultura studencka: poszukiwanie alternatywy*, w: *Kultura studencka. Zjawisko – twórcy – instytucje*, red. E. Chudziński, Kraków 2001, s. 14–15.

³ Np. A. Mielczarek-Taica, *Studenci Uniwersytetu Mikołaja Kopernika wobec etnicznie obcych*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dra hab. R. Bäckerera, na Wydziale Humanistycznym UMK, Toruń 2006; M. Właźlak, *Studenci i życie studenckie w roku 2008*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dra hab. W. Olszewskiego, na Wydziale Nauk Historycznych UMK, Toruń 2008; A. Gnatowska, *Wokół anegdoty studenckiej. Na przykładzie folkloru studentów UMK*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem dra A. Mianeckiego, na Wydziale Nauk Historycznych UMK, Toruń 2010; M. Ciupalski, *Czas wolny studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. D. Szymańskiej, na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi UMK, Toruń 2012; A. Czyrson, *Wśród trzech społeczności studenckich. Wybrane zagadnienia*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem dr A. Rzepkowskiej, na Wydziale Nauk Historycznych, Toruń 2013; D. Ruczyńska, *Studenckie przesady i opowieści niesamowite*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem dra A. Mianeckiego, na Wydziale Filologicznym UMK, Toruń 2013.

⁴ „Głos Uczelni”, „Tekstura. Rocznik filologiczno-kulturoznawczy”, „Okolice. Rocznik etnologiczny”.

⁵ Np. *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Wspomnienia absolwentów. Plon drugiego konkursu ogłoszonego w 2010 r. przez Stowarzyszenie Absolwentów UMK*, oprac. Z. Chyła-Belkot, I. Walczak, W. Streich, B. Kubik, Toruń 2011.

⁶ Już kilka lat po powstaniu UMK zaczęto wydawać książki poświęcone rozwojowi uczelni, w tym zjawiskom kulturowym, organizacjom i stowarzyszeniom, zob. m.in. *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1945–1955*, red. R. Galon, Toruń 1957; *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1956–1965*, red. R. Galon, Toruń 1965; *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1966–1980*, red. J. Belkot, t. 1–2, Toruń 1992 i wiele innych.

bywa zazwyczaj kojarzone z czasami PRL-u, kiedy to powstał sam termin (nie samo zjawisko), a towarzyszyły temu politycznie uwarunkowane próby kontrolowania wszelkich działań twórczych studentów, o czym pisali m.in. Grzegorz Dziamski, Tadeusz Skoczek oraz Jerzy Semków⁷. Warto jednak pamiętać, że tytułowa nazwa odnosi się do zjawisk o zdecydowanie odleglejszej tradycji, nad którą badania podejmowano ponad 100 lat temu. Już w 1900 roku Jan Ptaśnik opublikował pracę *Obrazki z życia żaków krakowskich w XV i XVI wieku*⁸ zawierającą charakterystykę środowiska pierwszych studentów w zakresie strojów, sposobu życia, żebractwa, otrzęsin i związanych z nimi obrzędów przejścia, burd i niesnasek na tle narodowościowym, jak również niewyszukanych rozrywek, np. pijaństwa czy gry w karty. Rozwinięcia powyższych kwestii Ptaśnik podjął się w kolejnej publikacji, prawdopodobnie z 1931 roku, pt. *Życie żaków krakowskich*⁹. Co ciekawe jednak, autor nie zdefiniował opisywanych zjawisk, raczej pojmując je w kategoriach przejawów życia codziennego określonej grupy środowiskowej, w dużej mierze niezależnej od miejsca funkcjonowania. Przywoływane przez badacza przykłady z Polski, Niemiec czy Czech pokazują wspólnotowość modelu żakowskiej egzystencji, sposobu pracy i spędzania wolnego czasu, w czym można dostrzec prawidłowość dającą się odnieść również do współczesnej studenckiej sytuacji bytowej. Trudno bowiem i dziś wyraźnie wskazać na specyfikę kultury w wybranym ośrodku akademickim. Dają się oczywiście znaleźć pewne regionalia wynikające z historii konkretnej uczelni czy ze specyfiki miasta, w którym jest ona usytuowana, ale zdecydowana większość form żakowskiej aktywności ma charakter powtarzalny w każdym środowisku studenckim, z racji wspólnego modelu życia, czego dowodzą również materiały zebrane przez autorów niniejszego tomu. Tym samym wydaje się, że badanie kultury studenckiej na UMK w Toruniu w rzeczywistości dotyczy szeroko pojętej kultury studenckiej, natomiast pewna jednolitość materiałów, pozyskanych w zbliżonym czasie (2010–2014) i na ograniczonym obszarze (UMK), pozwala – jak sądzę – na większą precyzję analiz i wiarygodność poczynionych ustaleń.

⁷ Zob. ten temat: G. Dziamski, dz. cyt.; T. Skoczek, *Kultura studencka. Mit i rzeczywistość*, Kraków 1988; J. Semków, *Kultura studencka w życiu uczelni. Rola uniwersyteckich zespołów chóralnych, instrumentalnych i tanecznych*, Wrocław 1990.

⁸ J. Ptaśnik, *Obrazki z życia żaków krakowskich w XV i XVI wieku*, Kraków 1900,

⁹ Tenże, *Życie żaków krakowskich*, Lwów [1931].

Problemem bardzo trudnym do rozstrzygnięcia okazuje się jednak samo zdefiniowanie kultury studenckiej, ściśle związanej z grupą osób studiujących. Ponieważ w dotychczasowych opracowaniach trudno znaleźć precyzyjną charakterystykę tego pojęcia, dającą się zastosować także do niniejszych rozważań, ciekawa wydaje się propozycja recenzentki niniejszej pracy – prof. Dobrosławy Wężowicz-Ziółkowskiej, wedle której kultura studencka to „konfiguracja nabytych przekonań, zachowań i ich rezultatów, wynikających z czasowej przynależności do określonego środowiska, przekazującego kolejnym pokoleniom instytucjonalnie i poza-instytucjonalnie swoje tradycje kulturowe i wzory zachowań w postaci werbalnej i pozawerbalnej”¹⁰. W tak szeroko pojętą sferę zjawisk wpisuje się również model folkloru pojmowanego antropologicznie jako rodzaj powtarzalnych treści, przybierających formę schematycznych przekazów słownych, obrazkowych i słowno-obrazkowych, zawierających elementy o charakterze rozrywkowym, kompensacyjnym i informacyjnym, integracyjnym, odzwierciedlającym obrazy i projekcje studenckiej rzeczywistości¹¹. Za Piotrem Kowalskim możemy rzec, iż „to zespół tekstów oraz zakodowanych w nich manifestacji sposobów rozwiązywania psychospołecznych potrzeb, jakie otrzymuje jednostka w procesie socjalizacji”¹².

O tym, że kultura studencka – wbrew obiegowym sądom – należy do zjawisk niezwykle problematycznych, świadczą zebrane także w niniejszym tomie artykuły, w których młodzi badacze próbują pokazać własne rozumienie istoty wybranych zagadnień i znaleźć sposób na najlepsze ich przedstawienie. Autorzy poszczególnych wypowiedzi nie tylko więc definiują przedmioty swych analiz, ale prezentują różne metody i sposoby ich ujęcia, nadając swym tekstom charakter prac naukowych bądź dokumentacyjnych. Niektórzy próbują swe rozważania osadzić w historii, skupiając się na procesie zachodzących zmian, odwołując się do metod opisu antropologii historycznej, inni zaś koncentrują się na prezentacji stanu obecnego, korzystając z narzędzi socjologii czy folklorystyki antropologicznej. Wielość podjętych zagadnień i metod badawczych jest jednak bardzo cenna, uświadamia bowiem różnorodność i płynność granic samej kultury

¹⁰ D. Wężowicz-Ziółkowska – fragment recenzji wydawniczej niniejszego tomu.

¹¹ Por. M. Waliński, *Folklor i folklorystyka. Kilka uwag wstępnych*, w: *Teoria kultury. Folklor a kultura*, oprac. i wyb. M. Waliński, Katowice 1978, s. 7–40.

¹² P. Kowalski, *Współczesny folklor i folklorystyka. O przedmiocie poznania w dzisiejszych badaniach folklorystycznych*, Wrocław 1990, s. 106.

studenckiej, a także możliwość reprezentowania odmiennych stanowisk w jej postrzeganiu oraz ocenie.

Niekwestionowanym atutem całości, nawet jeśli pozornie wydaje się nieco eklektyczna, jest jej autentyczność, jak bowiem zwrócił uwagę redaktor tomu poświęconego z kolei krakowskiej kulturze studenckiej:

Mimo różnic w metodologicznym podejściu do wielu zagadnień, ich interpretacji i ocenie łączy owe wypowiedzi znajomość kultury studenckiej i jej dorobku z autopsji. W sytuacji, kiedy kultura ta przynależy już do czasu przeszłego, materialnych i archiwalnych śladów jej istnienia zachowało się niewiele, a symbolicznych w świadomości zbiorowej również, jest to wartość godna podkreślenia¹³.

Opisywane w niniejszym tomie zjawiska, choć odnotowywane w kilku ostatnich latach, również ulegają zmianie i wyparciui przez nowe modele zachowań oraz formy czy tematy folkloru, do czego znacznie przyczyniają się ekspansywne media. Właśnie świadomość przemijalności i ulotności badanych zjawisk zadecydowała o chęci ich utrwalenia i wstępnej nad nimi refleksji, gdyż głębsze analizy wymagają zdecydowanie dokładniejszych i bardziej wszechstronnych badań. Przegląd materiałów sprzed 20 lat, zebranych w dostępnej jedynie w formie maszynopisu pracy magisterskiej Kruk, a następnie porównanie ich z materiałami pozyskanymi przez studentów różnych kierunków w ostatnich latach wyraźnie wskazują na znaczne zmiany nie tylko w obszarze samego folkloru środowiskowego, do którego przynależy szeroko rozumiana twórczość studencka. Zwłaszcza za sprawą mediów znaczna część form aktywności werbalnej z obiegu żywego przechodzi do obiegu internetowego, a bywa też odwrotnie, z kolei część studenckich przekonań czy przesądów zanika, gdyż zmieniają się realia uniemożliwiające w sposób techniczny przestrzeganie pewnych norm czy zasad obowiązujących w przeszłości. Najlepszym przykładem ulotności prezentowanych zjawisk wydaje się zastąpienie tradycyjnego indeksu, który był tematem licznych opowieści o charakterze anegdotycznym, wpisami elektronicznymi w systemie USOS, co nie pozwala na zachowanie zwyczaju zaginania rogu jednej z ostatnich stron w studenckim dzienniczku dotyczącej relegowania z uczelni. Powyższy zwyczaj, jak wierzono, miał pozwolić jednostce uniknąć usunięcia ze stu-

¹³ E. Chudziński, *Wprowadzenie*, w: *Kultura studencka. Zjawisko – twórcy – instytucje*, s. 8.

diów i szczęśliwie je ukończyć w przewidzianym terminie. Przesąd zaginania kartki w indeksie odnotowała w trakcie swych badań na początku lat 90. XX wieku wspomniana Kruk¹⁴, potwierdziła jego istnienie 20 lat później Olga Zadurska (mowa o tym w jej artykule w niniejszym tomie), tyle że badani współcześnie respondenci wskazywali co najwyżej na znajomość przesądu (informacje były przez nich pozyskane od starszych roczników i członków rodziny), ale jednocześnie podkreślali brak możliwości zastosowania go w praktyce. Z kolei studenci w roku akademickim 2013/2014 już nierzadko w ogóle o przesądzie z indeksem nie słyszeli, żartobliwie puentując, „że teraz to najwyżej USOS może nas zagiąć”¹⁵.

Przykładów ginących form studenckiej wypowiedzi czy kultury można wskazać zdecydowanie więcej, o czym traktują artykuły zebrane w niniejszej monografii, ale nie tylko w związku z tym faktem warto utrwalać i badać omawiane zjawiska. Równie ważnym powodem wydaje się wpisana w zebrane materiały, a możliwa do zaobserwowania szeroko pojęta zmiana kulturowa studenckiego życia wynikająca z przemian społecznych, obyczajowych, a nawet politycznych zachodzących w Polsce po 1989 roku. Ostatnia z wymienionych przyczyn skutkuje choćby tym, że studenci współcześnie nie opowiadają sobie zbyt często dowcipów politycznych, anegdot o zajęciach w studium wojskowym czy kawałów o milicjantach/policjantach, natomiast 20 lat temu, jak wykazują materiały z pracy Kruk, należały do ulubionych, żeby nie powiedzieć dominujących w studenckim repertuarze, obok typowo akademickich opowieści z życia wziętych. Zapewne ich znajomość była efektem pozyskania przekazów o tej tematyce od kolegów z poprzednich roczników, którzy studiowali bądź rozpoczęli studia jeszcze w czasach komunizmu, w związku z czym można by upatrywać w ich opowiadaniu metodę na odreagowanie strachu przed nieprzewidywalnością działań ekip rządzących i obaw przed zachodzącymi zmianami w kraju. Studenci XXI wieku nie muszą się raczej niczego obawiać w tym zakresie, więc tematyka polityczna, nie dotycząca bezpośrednio codziennego żakowskiego życia, rzadko bywa przez nich podejmowana. Jeśli widać zainteresowanie tego rodzaju kwe-

¹⁴ J. Kruk, *Folklor studentów UMK*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dra hab. J. M. Kasjana, na Wydziale Filologicznym UMK, Toruń 1993.

¹⁵ Wypowiedź seminarzystki na spotkaniu seminaryjnym w grudniu 2013 roku.